

ВІДГУК
офіційного опонента доктора філософських наук,
професора, професора кафедри філософії
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»
Дольської Ольги Олексіївни
на дисертаційну роботу Бугайчук Оксани Василівни
«ФЕНОМЕН ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ: СОЦІАЛЬНО -
ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 03 – Гуманітарні науки,
за спеціальністю 033 – філософія

Актуальність теми.

Актуальність цифровізації економіки надзвичайно висока у сучасному світі, особливо з огляду на стрімкий розвиток інформаційних технологій. Філософський аспект цифровізації економіки відкриває глибокі питання про зміну природи праці, свободи, соціальної справедливості та самого сенсу економічної діяльності в умовах цифрової трансформації. Автором сформульовано та онтологічну, гносеологічну та філософсько-аксіологічну експлікацію поняття «цифровізації економіки», сутність якого виражається за допомогою низки категорій. Спираючись на них, можна проаналізувати характер цифровізації економіки, окреслити чинники останньої і навіть простежити рух до технологічної сингулярності. В дисертації артикулюється феномен цифровізації економіки, її евристичний потенціал при формуванні цифрового суспільства.

Можна впевнено підкреслити, що авторка зосереджена на формуванні нового філософського дискурсу, в якому в центрі уваги не тільки цифровізація економіки, хоча вже цей факт дає величезну силу для роздумів, але також йдеться і про цифровізацію сфер життєдіяльності суспільства. Конкретно дано концептуальне бачення цифрової стратегії підприємств, організацій України у складні воєнні часи. Більш того, дисертантка бачить шлях до майбутнього

тільки за рахунок цифровізації сфер життя, зокрема роботу виробництв і підприємств. Цифровізація економіки є не лише технічним процесом модернізації, а й глибоким цивілізаційним зрушенням, що потребує філософського осмислення. Філософія, як наука про фундаментальні засади людського існування, дозволяє побачити в цифровій трансформації не просто зміну засобів виробництва, а радикальну зміну парадигми взаємин між людиною, суспільством і технологією.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертація виконана у межах держбюджетної науково-дослідної роботи Запорізького національного університету «Цифрова людина і суспільство у контексті глобальних викликів», затвердженої планом Міністерства освіти і науки України (Держаний реєстраційний номер 122U001432) 2022-2024 рр., де авторкою розроблено концепцію цифровізації економіки.

Значення для науки і практик одержаних автором результатів.

Уважне вивчення дисертації та публікацій автора дослідження дозволяє зробити висновок про те, що мета і завдання роботи виконані, наукова новизна має місце і всебічно обгрунтована. Авторкою представлена комплексна методологічна програма аналізу. Теоретична та практична рефлексія стосовно аналізу цифровізації економіки представлена широким спектром бачень. Проблеми, про що свідчить навіть таблиця узагальнення методологічних підходів за такими ключовими принципами, як системність, міждисциплінарність, гнучкість як можливість адаптації методів до специфіки дослідження, синергетичний ефект, практична орієнтованість, цифрова безпека, адаптивність (с. 82-81). На такому ґрунті було висунуто методи, які і склали методологічний каркас усього дослідження.

Авторка дисертаційного дослідження виявила і описала особливості цифровізації економіки у контексті історичного розвитку; показала, що «цифровізації економіки» виступає суттєвим маркером впливу на соціальне

буття людини, яке сприяло формуванню цифрової людини, свідомості, буття; обґрунтувала статус цифровізації економіки як фактору (за термінологією авторки, «драйвером») трансформацій економічних форм виробництва. Застосувала філософсько-наукові основи для розгляду впливу штучного інтелекту на людину, суспільство, управління, організації та визначила його можливості у побудові більш інноваційної, ефективної, конкурентоспроможної цифрової економіки.

У роботі сформовано концепцію цифрової стратегії підприємств та організацій в умовах війни і поствоєнного відновлення. Концепція цифрової стратегії зосереджена на необхідності адаптації до швидких змін, зумовлених зовнішніми викликами та технологічними перетвореннями. Отже, цифровізація економіки - це не лише питання ефективності чи інновацій, а глибоке філософське явище, що вимагає критичного осмислення. Воно виявляє нові виклики і сенси для людства, вимагаючи не лише технічних рішень, а й гуманітарного супроводу, здатного забезпечити збереження людяності у цифровому світі.

Рекомендації щодо використання результатів та висновків дисертації.

Дослідження економіки крізь призму цифровізації має евристичний потенціал для збагачення вітчизняного філософського дискурсу саме економічного напрямку, кількість робіт якого не відмічається кількісними та якісними показниками. Матеріали дисертації були широко апробовані на низці наукових конференцій, що є свідченням того, що на сьогодні питання філософії економіки стає все більш затребуваними і вимагають досить широкого обговорення.

Дисертація має важливе значення для української філософії завдяки поєднанню теоретичної цінності та практичної значущості, зокрема, через розуміння концепції цифровізації економіки як реалізації парадигми «Індустрія 4.0», яка включає використання інформаційної системи Інтернету

речей для інтелектуальної обробки інформації та усвідомлення того, що цифрова стратегія постає як нова філософія буття підприємства (у кризах, в умовах війни, у післявоєнні періоди тощо). Умови життєдіяльності людини змінюється за рахунок цифрової трансформації України, і змінюється сам габітус людини, у якому поєднуються технологічний прогрес та гуманістичні цінності, які виступають як новий простір буття людини, суспільства і держави.

Також результати даного дослідження в теоретичному плані мають важливе теоретико-методичне значення для вдосконалення курсів філософія економіки, соціальна філософія, соціальна і моральна епістемологія.

У практичному плані евристична потужність даного дослідження сприяє кращому розумінню нових перспектив теоретичних і практичних філософських дисциплін, як одного із засобів розгортання нового філософського дискурсу.

Оцінка структури та змісту дисертації.

Робота заявляє про себе як комплексне дослідження, у якому поєднується філософія і економіка, наука і філософія, технологічне та економічне, техніко-технологічне та етичне. Поставлені завдання авторка розкриває у трьох розділах за логікою, де має місце зміна установок когнітивного підходу від суто теоретичних до практичних, тобто в методологічному плані: від онтологічних до соціально-економічних (філософський контекст), від прагматичних до аксіологічних (смісловий аспект), від епістемологічних до гуманістичних (морально-етичний) аспект. Структура дисертації є логічно виправданою і відповідає поставленим завданням, які орієнтовані на всебічний аналіз предмета дисертаційної роботи, на заглиблення в суть основних його проблем, на можливість широких наукових узагальнень.

Повнота висвітлення результатів дисертації в опублікованих працях.

Дисертаційна робота є завершеним самостійним науковим дослідженням, яке присвячене актуальній проблематиці в галузі соціальної філософії, філософії економіки, філософської антропології. Авторка демонструє зацікавленість у предметі дослідження, намагаючись зберігати при цьому збалансованість суджень. Матеріали дослідження об'єктивно аналізуються і влучно узагальнюються. Усі висновки та пункти новизни мають всебічне обґрунтування. Обрані методологія та джерела дослідження сприяють забезпеченню достовірності наукових результатів дисертації, котра однозначно має множину елементів наукової новизни. Слід відмітити, що дисертаційне дослідження Бугайчук О. В. відповідає сучасним вимогам до структури дисертації та оформленню посилань на літературу. Вступ чітко окреслює актуальність досліджуваної проблеми, мету, завдання, наукову новизну, а також теоретичне і практичне значення роботи. Важливо зазначити, що авторка продемонструвала володіння надбанням літератури з цифрової гуманітаристики щодо обраної теми, добре обізнана з літературою та останніми дослідженнями у сфері цифровізації економіки.

Висновки, здобуті внаслідок дослідження, апробовано на низці як закордонних, так і міжнародних та українських конференцій. Основні результати роботи висвітлені у наукових публікаціях різних рівнів, включаючи українські та іноземні фахові видання. В цілому авторка виконала дисертаційне дослідження на достатньому професійному рівні.

Дискусійні запитання та зауваження до змісту дисертації.

1. Без сумніву дисертація має дискусійний характер. Викликає живе зацікавлення онтологічне та гносеологічне значення цифрової стратегії. Авторка пише, що «в умовах війни підприємства перестають бути просто економічною одиницею, а виступають у якості носія соціальної відповідальності, трансформуються у цифровий суб'єкт» (с. 125). І вказує, що

«це вже мережеві конструкції» (с. 125), що відповідає онтологічному значенню цифрової стратегії. Гносеологічне значення цифрової стратегії – «це механізм адаптації підприємств до умов невизначеності, кризи» (с. 125). І далі зауважує, що «цифровізація економіки є зняттям індустріальної економічної системи «віртуальним» бітовими даними, інформаційним мережами» (с. 126). Не зрозуміло, що виступає все ж таки онтологічними критеріями цифрової стратегії. Бажано було б описати онтологічний та гносеологічний характер більш ґрунтовно. Якщо ми говоримо про цифрову стратегію не просто як набір інструментів чи політик, а як філософське поняття, то варто розкрити її онтологічні та гносеологічні підстави, тому було виграшним ходом подати їх розгорнуте пояснення.

2. Трохи нижче авторка вказує, що «Україна відстає від передового міжнародного рівня у галузях операційних систем, програмного забезпечення» (с. 128). І тут на часі згадати великий блек-аут у таких європейських країнах, як Іспанія, Португалія і частково Франція. Ґрунтовний аналіз цього явища все ще відсутній, але основні висновки, які можна зробити зводяться до наступного: проблема із накопиченням електрики відкрита; деградація індустріальної стадії пройшла реперну точку, що є питанням і цифровим, і технологічним одночасно. Тобто іноді великі кризи торкаються навіть і країн із сучасними операційними системами.

3. Мова про штучний інтелект підіймає питання «зеленої енергетики», бо робота останнього вимагає величезних затрат електричної енергії. Виникає питання, чи зможе «впоратись» зелена енергетика із такими потужними «пожирачами енергії». Штучний інтелект (ШІ), особливо великі мовні моделі та системи глибинного навчання, дійсно споживають значну кількість електроенергії на етапах навчання, зберігання даних та постійного функціонування (інференції). Це викликає серйозні екологічні питання — зокрема, чи здатна зелена енергетика забезпечити стабільне та достатнє енергоживлення для підтримки зростаючого сектора ШІ без шкоди для

кліматичних цілей. Бажано, щоб авторка конкретизувала це дискусійне положення.

4. У роботі запропоновано розуміння технологічної та соціальної сингулярності. У сучасному дискурсі про сингулярність варто чітко розрізняти технологічну та соціальну сингулярність, а також показати їхню взаємозалежність. Соціальна сингулярність - це стан, коли традиційні соціальні структури, інститути, норми і цінності зазнають радикальної трансформації під впливом технологічних змін. Було б виграшним кроком розкрити на конкретних прикладах, що соціальна сингулярність є похідною від технологічної, але має власну логіку розвитку: технології виступають каталізатором, але наслідки проявляються у зміні соціального устрою, цінностей і самої людської природи.

Отже, було б більш доцільним окреслити характерні ознаки саме соціальної сингулярності і показати, як технологічна «підштовхує» соціальну.

Проте висловлені зауваження не ставлять під сумнів усього позитиву, напрацьованого в розвідці, і вони суттєво не вплинули на результати роботи.

ВИСНОВОК

Дисертаційна робота Бугайчук Оксани Василівни «Феномен цифровізації економіки: соціально-філософський аналіз» за своїм змістом відповідає спеціальності 033 – філософія, є науковим дослідженням, яке присвячене актуальній проблематиці в галузі філософії економіки, соціальної філософії, філософської антропології. Матеріали дослідження об'єктивно аналізуються і влучно узагальнюються, висновки та пункти новизни мають всебічне обґрунтування. Обрані методологія та джерела дослідження сприяють забезпеченню достовірності наукових результатів дисертації, котра однозначно має множину елементів наукової новизни.

Проведений аналіз основних положень дисертації та опублікованих праць дослідниці дає підстави стверджувати, що дисертація Бугайчук Оксани

Василівни на тему «Феномен цифровізації економіки: соціально-філософський аналіз» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагоме теоретичне значення та прикладну цінність, а також відповідає спеціальності 033 - філософія, відповідає вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії, а саме вимогам пунктів 6, 7, 8 і 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44, та вимогам Наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40, а її авторка, Бугайчук Оксана Василівна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 033 – філософія.

Офіційний опонент

доктор філософських наук, професор,

професор кафедри філософії

Національного технічного університету

«Харківський політехнічний інститут»



 Ольга ДОЛЬСЬКА
 Підпис _____
 ЗАСВІДЧУЮ:
 вчений секретар
 Національного технічного університету
 «Харківський політехнічний інститут»
 " _____ 20__ р.